AYDINLANMA EKSENLİ BİR SOSYOLOJİNİN ELEŞTİRİSİ

ERCAN HAMZAOĞLU

Sait Halim Paşa'nın dediği ve Kadir Cangızbay'ın da zikrettiği gibi "Eğer duygu ve düşüncelerin özgürlüğü olmasaydı sosyoloji şaşılacak derecede zooloji ile özdeşleşirdi". Onun içindir ki modernist tahakkümün köklerini; Aydınlanma ilkelerinden olan aklın yüceltilmesine, evrensel insan modeline dek izlediğimizde karşımıza çıkan özgürlük istencinin, sadece ve sadece yine Aydınlanmanın bir ürünü olduğuna birileri her ne kadar bizi ikna etmek istese de olgunun insanlık varoluşuna (beşeriyete) içkin olduğunu kestirmeden söylemek gerek.

Özgürlük insanın temel saiklerinden biriyse veya ta kendisiyse, 'yaşamak' fiili duruma her geçişte bir önceki veriselliğini konum olarak alır. Gurvitch'in (ve Kadir Cangızbay'ın) kullandığı ve yöntemine temel kıldığı anlamda biz de 'özgürlüğü', sosyolojik perspektif içersinde tarihi gerçekleştiren insan ediminin temeli olarak kullanıyoruz. Bu nedenledir ki Gurvitch sosyolojisini veri olarak alıp konuyu tartışacağız.

Bilim Olarak Sosyoloji

Gurvitch sosyolojisine geçmeden önce Kadir Cangızbay'ın sosyolojinin bilim olabilme ölçütünün ne olduğunu belirten görüşünü aktaralım. Cangızbay'a göre: "Açıklamak, belirleyicilikleri ortaya koymak olduğuna göre, sosyolojinin açıklayıcı bir bilim niteliği taşıması da ancak 'toplumsal gerçeklik'i biçimlendiren belirleyicilikleri ortaya koyması ölçüsünde mümkün olacaktır; sosyoloji olarak kalması, yani 'doğal gerçeklik' i de olan bilimlerden herhangi birine -sözgelişi, zooloji

veya biogenetik- ya da beşer üstü veya beşer-ötesi belirleyiciliklerin basit ve pasif bir not düşeri durumuna indirgenmeyecek bağımsız bir beşeri bilim olma niteliğini koruması için ise, söz konusu belirleyiciliklerin kaynağını da 'toplumsal gerçeklik' in dışında değil içinde arayıp bulması, bu gerçekliğin içine yerleştiriyor olması gerekecektir. Ve işte tam bu noktadır ki, sosyolojiyi özgürlüğün bilimi olarak kurma girişimimizi, bu bilimi aynı zamanda 'belirleyicilik' leride ortaya koymak zorunda olması gerçeğine çarpıp akamate uğrama tehlikesinden kurtaracaktır. (...) Sosyolojinin toplumsal gerçekliği açıklama yolunda ortaya çıkartacağı belirleyicilikler, işte bu hiyerarşileri oluşturan ve birbirleri karşısındaki konumlarının temelinde insanın bilinçli müdahalesi bulunan belirleyiciliktir; söz konusu belirleyicilik hiyerarşisinin her birimde tecelli eden insan hürriyetinin ta kendisidir. Bu hürriyet (...) sosyolojik perspektif içine alınıp hangi koşullar içinde varlık kazandığı ortaya konabilecek bir hürriyettir. Sosyolojiyi hürriyetin bilimi olarak nitelememiz, hürriyetin bilimi olarak inşa edilmesinin sosyolojinin olmazsa olmaz'ı olarak vaz'etmemiz, burada açıklık kazanmaktadır." [1]

Alıntıdan anlaşıldığı üzere temel ilke, toplumsal olanın yani 'toplumsal gerçekliği'n kendi içinden bir isnad noktası ile açıklanmasıdır. Böylece nesne aynı zamanda o devingen haliyle dolaylı olarak kendi öznesi de olmaktadır. Bütün bu devingenliği içerisinde toplumsal gerçekliği açıklama girişiminin yöntemi de bizatihi devingen bir biçim içerisinde tezahür etmektedir. (Gurvitch'in her defasında yeniden sosyal yapıyı tespit etmek istemesinin tutarlılığı da buradan kaynaklanan bir zorunluluktur.)

Şimdi sosyolojinin özgürlük ya da hürriyet'in bilimi olmasının temeline geliyoruz. (Cangızbay bu kavramları özdeş anlamlı kullanmaktadır ve 'bu sosyoloji' içindeki kullanımıyla kavram tutarlıdır. Ve hürriyet terimiyle karşılanması uygundur. Halbuki özün gürlüğü demek olan özgürlük farklı bir içerik sergiler ve bu anlamıyla da prometeuscu olmayan bir başka sosyolojinin, uygun/kullanışlı kavramları arasında yerini alır.)

1. Kadir Cangızbay'la yapılan yayınlanmamış mülakat.

Cangızbay'a göre; "(...) insan, sosyal belirleyicilik karşısında yalnızca bir nesne ve ürün durumunda bulunmayıp, aynı zamanda bu belirleyiciliğin bireysel ya da kollektif öznesidir de. Bu durumda sosyolojinin, bir bilim olarak kesin ve değişmez belirleyicilikler ortaya koyması, dolayısıyla da açıkladığı olgular arasında net, tek yönlü ve sıkı bir nedensellik bağı kurması imkansızdır. Bu imkansızlığı yaratan, insanın sosyal belirleyicilik karşısında sadece ve daima bir nesne ve ürün durumunda bulunmayıp, belirleyen etkin özne durumunda da bulunabilmesidir. Bu durumda sosyoloji, gerçekliğin sosyal boyutunu bütünlüğü içinde yakalayabilmek için, insan özgürlüğünün tezahür etme ve biçimlerini de kendi nesnesi içinde ele almak zorundadır. Özgürlük ise tanımı gereği, kurumsallaşmış ve önceden düzenlenmiş bir etkinlik olarak değil fakat ve ancak, öznesi belli ve bilinçli bir eylem olarak tezahür edebilir. Sosyoloji bütün olguları gerçek toplumsal gruplar temelinde ele almak zorundadır.[2]

Bu yönteme göre sosyoloji'nin kendine esas alacağı sosyal oluşumlar ve alanları; aynı zamanda özgürlüğün, yapıp/etmelerin, edimlerin ortaya çıktığı mekan ve zamanlar, ilişkiler ve gruplardır. Sosyoloji "...değiştirici (tarihsel) eylem sonucunda yeni bir eğreti denge durumuna ulaşan toplumsal bütünlükleri, yani topyekün toplum tiplerini esas alır. Bu biçimlenişlerin tipolojilerini kurabildiği ölçüde de, bunların temelindeki eğreti denge kendisini yeniden üretirken, başka bir eğreti dengeye geçilmesine yol açacak gerilim, sürtüşme ve çatışmaların nasıl üretildiğini yakalamaya çalışır. (...) Sosyoloji betimlediği göreli denge durumlarını, uyumsuzluklar, çatışmalar, gerilimler, çatışmalar yaşayan, değiştirme ve değişme eğilimleri taşıyan, kendi değişmezliğini sağlamaya yönelirken bütünsel dengenin değişmesini hazırlayan, buna yol açan ya da kendisini değiştirirken göreli denge durumunu pekiştiren kollektif birimlerin sürekli hareketinde kaynağını bulan betimsiz bir yapılaşma, yapısızlaşma ve yeniden yapılaşma süreci olarak ele almak zorundadır.[3]

Buna göre değişim ve değiştirme olgusu yöntemin esasıdır. Bu değişkenlikler, toplumsal belirleyiciliklerin yıkılması, yeniden belirmesi

2. Sosyolojinin Ontolojik Temeli: İnsan Özgürlüğü - Kadir Cangızbay, Makale, s. 43.
3. a.g.m. s. 43.

ve kendini sosyal yapılar halinde belirgin kılması çerçevesinde süreklidir.

Gurvitch sosyolojisinin ana temasını böylece ortaya koyup ve hemen tipolojilerine geçmeden önce bu sosyolojinin üç maddede ifade edilen öncüllerini görelim:

a) Tarihsel gerçekliğin ontolojik temeli, insan müdahalesiyle meydana gelen değişikliklerdir; ve bu müdahale, insanın belirleyicilikler hiyerarşisi üzerinde etkide bulunması şeklinde işlediğine göre, insan özgürlüğünden kaynaklanıyor demektir.

b) İnsan özgürlüğünden kaynaklanan müdahalenin etkisi belirleyicilikler hiyerarşisi üzerinde ortaya çıktığına göre, insan özgürlüğünün yol alışlarının incelenmesi, ister istemez toplumsal belirleyiciliklerin yol alışlarının da incelenmesiyle kesişen bir inceleme olarak gerçekleşecektir ki, bu noktada sosyoloji, belirleyicilik ile özgürlük arasında, ampirik düzeyde kurulan avami dikotomiyi de yıkarak aşmış olur.

c) İnsan özgürlüğünün müdahalesi; ancak belirli bir belirleyicilikler hiyerarşisine karşı bir eylem olarak gerçekleşebileceğine ve bu eylem de ancak söz konusu hiyerarşinin yürürlükte bulunduğu münferid çerçevede yer alan gerçek bir -bireysel ya da kollektif- öznenin iradesinden kaynaklanabileceğine göre, insan özgürlüğü her ne kadar beşerinin temelini, tarihinde kalbini oluşturuyorsa da, bu özgürlük yine de, içlerinde bir olumsallık (contingence, olabilir-de olmayabilir-de'lik) olarak belirlendiği münferid çerçeveler karşısında izafilik taşır. Söz konusu özgürlüğün sosyolojik perspektif içinde ele alınmasını mümkün kılan da zaten budur. İnsan özgürlüğünün sosyolojik perspektife alınabilirliği sayesindedir ki, özgürlüğü tarihsel olan'ın öncesine, üstüne ya da ötesine yerleştirmeye veya onu böyle bir yerde aramaya dayanan dolayısıyla farkında olarak veya olmayarak, özgürlüğe insanın karşısına yeni bir Mutlak'lık şeklinde dikilecek bir 'dens ex machine' statüsü atfetmeye götüren her türlü sapkınlık daha baştan bertaraf edilebilecektir. Beşeri olanın temelde tarihsel olduğunu hatırlarsak, tarih karşısında aşkınlık taşıyan bir özgürlüğün ne denli beşer dışı bir mutlak oluşturacağı açıktır.[4]

Sosyolojiye konu olan bu çıkış noktasından sonra, şimdi Gurvitch sosyolojisinin gerçekliğin en kuşatıcı veçhesi diyerek imlediği, bütün toplumsal gerçekliği içerisinde barındıran bir kavrama gelmiş bulunuyoruz. Bu kavram "Tümü kapsayıcı Toplumsal olay, (olgu) dur."

4. *Felsefi-Kültürel Temeli Bakımından Gurvitch Sosyolojisi,* Kadir Cangızbay, Makale, s. 68.

Bu konuda şöyle der Gurvitch;

"Tümü kapsayıcı bir toplumsal olay içerisinde belirli bir yer ve konuma sahib olmaksızın toplumsal yapıdan söz edilemez. Her şeyden önce, kısmi veya bütünsel bir toplumsal bütün vardır. Bu bütün hem varlıkbilimsel (ontolojik) hem de yöntembilimsel (metodolojik) açıdan, varolduğu kadarıyla kendi öz yapısından önce gelir, ondan daha üstündür; ondan çok daha zengin bir içeriği vardır ve bu zengin bütünlüğü daha fazla beklenmedik olgu doğurabilir. (...) bir yapısı bulunmayan tümü kapsayıcı toplumsal olaylar da görülmektedir." "(...) Yapılar... tümü kapsayıcı toplumsal olayların birer iskeleti veya çatısı görünümündedirler."[5]

"Toplumsal yapılar hiçbir şekilde tümü kapsayıcı toplumsal olgularla özdeşleştirilemezler; bu tür olgular yapılardan önce varolmuşlardır ve onları kolaylıkla aşabilirler. Bunun nedeni, tümü kapsayan toplumsal olguların, sadece mikro toplumsal nitelikte yapılaşamayacak öğeleri ve yapısız grubları içermeleri veya konjünktür yaratıcı bir yeteneğe sahip olmaları değil, fakat aynı zamanda hareketli, yaratıcı ve üretici bir volkanik güç olarak birer yapıt niteliğinde toplumsal yapılara can vermeleridir." [6]

"Sosyolojide toplumsal yapı, 'tümü kapsayıcı toplumsal olay' ile ne kadar özdeşleşebiliyorsa, psikolojide de Gestalt 'tümü kapsayıcı psişik olay' ile ancak o kadar özdeşleşebilmektedir. Gestalt'ın yapı kadar 'aracı' bir niteliği olduğu ve her iki tümü kapsayıcı toplumsal olay türünün belirli ölçüde çakıştığı ve kesiştiği düşünülürse, bunları yaklaşık olarak ikame edici unsurların da benzer rolleri oynadığını görmek şaşırtıcı olmayacaktır."[7]

Ve son olarak, "Tümü kapsayıcı nitelikteki bütünsel toplumsal olgulara oranla yapıları bir tipoloji çerçevesinde ele almak çok daha kolay olacaktır." diyen Gurvitch, daha somut görünümler olan sosyal yapıları "kavramsal olan" aracılığı ile yakalamaya çalışarak tipleştirme ayrımını kullanır.

---

5. *Sosyoloji ve Felsefe*, Georges Gurvitch. Derleyen Kadir Cangızbay, Çev: Barlas Tolan. s. 137. Değişim Yayınları, İstanbul, 1983.
6. Aynı eser, s. 129.
7. Aynı eser, s. 130.

Gurvitch'in "Gestalt" benzetmesi çok ilginçtir. Bu konu apayrı bir incelemeyi gerektirmektedir. Çünkü tanımı, daha doğrusu imlenişi gereği "tümü kapsayıcı toplumsal olay" kuşatılamamakta ancak diğer somut tezahürler yardımıyla imlenebilmektedir. Kanımca, konunun Durkheim'e dek uzanan bir çizgide ele alınışı bu konuda bize çok ilginç ipuçları verecek ve Durkheim'ın son tahlilde söylediği "Ya toplum ya tanrı" ifadesine kadar bu tahlile uzanmamız gerekecektir. Onun için bu konuyu daha geniş bir incelemeye bırakarak eleştiriye ve bir başka sosyolojiye giriş mahiyeti taşıyan perspektife geçmek istiyorum.

Şimdiye kadarki incelememize göre Gurvitch sosyolojisindeki değişim ve değiştirme olgusu yöntemin esasıdır.

Burada zihni bir inşaya girişecek olursak, diyebiliriz ki değişimin sürekli, kesiksiz olduğunu; realitenin sosyal boyutu, tarihi dışsallaştırılmış biçimleriyle bize göstermektedir. Fakat yine Gurvitchgil anlamıyla sosyolojik zamanların bu sosyal dengeyi, durağanlıkları tespit ettiği nokta, eğer sonsuz bir süreklilikle derin katlara bölünecek olursa, elimizde kalacak olan en son sosyal dengeyi taşıyacak şey, birim; bize değişme'in ne olabilirliğini ne de olmayabilirliğini (kontenjans, contingence) belli eder mi etmez mi?

Bu soruya yöntem içersinde kalınarak verilmesi muhtemel cevablarından biri şu olacaktır belki de (Gurvitch'in yaptığı gibi); abartılmış ve sosyal ilişkide hiç denecek derecede rolü olan bir zatiyet. Örneğin abartılı olduğunu ama mümkün de olduğunu biliyorum. Fakat Gurvitch'in yöntemindeki en mikro sosyo-tahlil biçimlerini yöntemsel olarak ayırd ettikçe, aynı tutarlılığı sonuna kadar götürmek de mümkün olmaktadır. Bu konuda Jean Cazeneuve "Georges Gurvitch'in sosyolojisi" adlı makalesinde şöyle demektedir.

"... toplumdaki gerçek değişme ve dönüşümler ile sosyolojik yöntem arasındaki ilişkilerin de bir diyelektiği vardır; zira sosyolojik yöntem çoğulculuğu en uç noktasına götürse bile, gerçeklik alanında meydana gelen toplumsal değişmelerin ki kadar sonsuz bir çeşitlilik gösteremez. Diyalektiğin sosyolojik bilginin nesnesi ve yöntemi arasındaki bu üçüncü görümümü üzerinde ısrarla duran Gurvitch, böylece bizleri düşünsel dramının kaynağına yöneltmiş olmaktadır. Bu durum, kuramsal ve açıklayıcı bir sosyoloji yaratmak amacıyla, bir yandan çeşitliliklerine ve esnekliklerine rağmen zorunlu olarak kalıplaşmış ve

donmuş bir nitelik taşıyan toplumsal çerçeve sistemleri kuran, öte yandan ise toplumsalın özünü, bu çerçeveleri sürekli olarak aşan ve kuruldukları anda yeniden geçersiz kılan sonsuz hareket içinde arayan düşüncenin dramıdır."[8]

Örneği ve alıntıyı vermemizin amacı bilim felsefesindeki son gelişmelerin aynı bakış açısını bir sorun alanı olarak tespit etmeleri ve nicel verilerden nitel bir bilgiye yükselmenin mantiki izah edilebilir bir bağlantısı olamayacağını vurgulamalarıyla da ilgilidir, ki aynı düşünceyi Cangızbay'da şöyle ifade eder; "Ampirik verilerin niceliği ile bilginin niteliği arasında doğrudan hiçbir bağ yoktur."[9]

Şimdi, aynı şeyi pekala tersi bir sürece de çevirebilir miyiz? Kavramsal aracılığıyla, gittikçe incelen, incelmek zorunda kalan böyle bir atomize oluşla kuşatılmak istenen alan, gerçekten kuşatılabilir mi? Yoksa her seferinde daha da dikey bir boyutta incelmek kısır bir döngüyü de aynı zamanda kışkırtmıyor mu? Bu ise negatif bir "Bakış"a tutsak düşmekten öte bir şey değildir. Ve kullanılmak istenen yöntem bizatihi döngünün kendisi ve "Bakış"ı olmaktadır.

Yine Jean Cazeneuve'ye göre; "Gurvitch böylece kuramcı dehası ile, kendi kuramı da dahil olmak üzere kendisini belirli bir kuram içersinde hapsetmesine izin vermeyen sonsuz düşünsel özgürlük aşkını, sosyal bilimler arasındaki bu zirvede birbirleriyle uzlaştırmış oluyordu"

Sonucun uzlaştırma mı, yakınlaştırma mı olduğu tartışmalıdır. Yakınlaşan şeyler olan kuramcı dehası (zihinsel inşa) ile düşüncel özgürlük aşkı sadece bir alanda birbirine doğru uzatılmaya çalışılmakta ama bu çaba sadece 'kuram'ın ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Çünkü hedef ve görev diye ortaya konan şey doğası gereği tanımlanarak açmaz baştan çizilmiştir. Ve o 'eğreti denge' geçici süreler boyunca hep kurulma zorunluluğunu ümitsizce içermek durumunda kalmış ve ancak bütün sofistike oluşuna rağmen hiçbir zaman bu olanaksız olanı içerememiştir. Bu anlamda Gurvitch'in çabası kapana kısılmış bir düşünsel çaba, salt sosyolojik entellektüel faaliyetin zirvesi olmaktan öte gidemeyen biçimsel bir kuram 'görüntüsüne' ulaşmış olur.

8. Aynı eser, s. 12.
9. *Sosyolojinin Ontolojik Temeli*, s. 41.

İbrahimi-Muhammedi Sayıltıları Öncül Alan Bir Sosyolojiye Doğru

Asl olan insan ve içerisinde olduğu toplumsallıkların ilişkisi mi, yoksa; sosyolojinin bir yöntem olarak kavramsallığına indirgenmesi haliyle varlığını korumak istediği ara yapı mı? (Tam bu noktayı karşılayan bir görüş Levi Straus'undur). Şöyle der Lévi Straus, "...çeşitli görünümlerin sadece bireylerde yakınlaşarak bütünleşebileceği asıldır." (...) Gerçek olan, .. şu ya da bu adada da yaşayan (insanlardır. b.n)." [10]

Ve yine Lévi Strauss gözü açılmış batılı aydın tavrıyla şöyle der; "Batı kökenli 'hakikat' savları konusunda, bundan doğan hakları başkalarına [Batılı olmayanlara] atfetmek sanki sadece bize aitmiş de, bu yüzden de ayrıcalıklı bir konumdaymışız gibi gerçekten safyürek bir yanılsama yerine, bu yoldan bir felsefi konsensus'a (uzlaşmaya) daha kolay ulaşabiliriz."[11]

Evet, bu haliyle sosyoloji aydınlanmacı bilim yaklaşımının bir tür soyutlaması oluyor sadece ve her tür sosyalliği "kavramsal olan" yoluyla kuşatmak istedikçe kendisi bizatihi bir atomize oluşu ve yanılsamayı gündeme getiriyor. Bu durumuyla Prometeuscu toplumun bu paradigması pozitivist yöntem anlayışının da içeriği olmakta ve tutarlı olarak da -kendi üzerinde gösterdiği gibi- Gurvitch sosyolojisi bu tutumun somut tezahürü veya onun deyişiyle, toplumsal-düşünsel yapısı oluyor.

Bu şekliyle bakıldığında da Gurvitch sosyolojisinin eleştirisini yapabilmek (iç tutarlılığı bağlamında) bizatihi kendisiyle de mümkün olmaktadır. Beşeri bilim (Sosyoloji) her ne kadar özne-nesne kesikliğinde inceltiliyor ve rafine ediliyor olursa olsun, her zaman "değer" sorunsalı ile kuşatılıyor olacak ve sosyolog, değer/özne olan bir özne olarak negatif bir biçimde, incelenmesi gereken bu toplumsal nesne/özne'ye kendisini katacaktır. Ve çünkü değer/özne olarak sosyoloğun başka bir çıkışı yoktur. Fakat, böyle bir çıkışın olduğu varsayılsa bile bu çıkış paradigmanın içinden dışarıya doğru değil, yine kendisine doğru olmaktadır. Bu ise özgürlüğü (hürriyeti) temel

10. *Mit ve Anlam.* Levi Strauss. Der. Hilmi Yavuz. s. 124.

aldığını söyleyen bir yöntemin devrimci olduğu söylenen niteliği değildir.

O halde, Kadir Cangızbay'ın da halisane farkında olduğu ama çözemediği 'kâl bilgisi' budur. Ve geriye kalan çözüm bitimsiz olarak Gurvitch sosyolojisinin çoğullaştırılmasından geçer. Çoğul paradigmalı bir bilim değil, çoğullaştırılmış bir yöntemdir bu. Ve prometeuscu bir paradigmanın özügürlük değerinin muhatabı olmayan İbrahimi-Muhammedi bir paradigmanın kendi özgürlük değerini toplumsal gerçeklikler içerisinden belirlemesi, son tahlilde bu özgürlük anlayışlarını değer / özne olarak tercih etmiş 'yaşayan sosyologlar'ın perspektiflerince içerilir. Fakat her iki konumun içerdiği sosyolojiler ve yöntemler pek âla aynı toplumsal gerçeklik içersinde birarada bulunabilir. Örneğin Türkiye'de olduğu gibi.

Gurvitch'in Prometeuscu yönteminin ve diğer sosyolojik yöntemlerin 'perspektif karşılıklığı'na çıkarılacak bir öz-ü-gürlük sosyolojisi, inşa edileceğine dair olan umutları her zaman için toplumsal gerçeklik içersinde barındırmıştır. Bunu olanaklı kılan isnad noktası da "siz nefsinizi değiştirmedikçe Allah'da sizi değiştermez." değer /yargı'nın kendisidir. Burada söz konusu edilen değer/yargının toplumsal gerçeklikte yaşayan insan tarafından mutlak'a atfedilen ve yine beşeriyete çevrili olan kesin bir anlamı/yönü vardır.

Bu anlamda isnad noktasını mutlak'a atfedilen bir algı dayanağı çerçevesinden alan toplumsal gerçekliğin inşa edicileri ile sosyolojik gerçekliğin bilimsel inşa edicileri aynı ortak ölçü çerçevesinde bir "Bakış"a uzanır. Özne/nesne'nin ve değer/özne'nin bir araya ancak yaklaştırılabilen ama bir türlü asla uzlaştırılamayan ara kesiti de, öyle ise bu tarzda bir yapılanmayı meydana getirir. İmdi, Prometeuscu paradigmayı içeren toplumsallıkların sosyolojisini yapmak sosyoloğun sayıltılarından/gerçeklerinden biri olduğu ölçüde, Fransız ihtilalini yapanları özgürlük savaşçıları atalarım diye selamlayarak kabul etmek tutarlı bir davranıştır da. Fakat bilinçli veya bilinçsiz bir handikap böylece dışarıdan kapatılma/örtülme çabasıyla içerilir. Bu tür bir humanizm aynı zamanda özelleştirilmiştir de.

İçerden bir bakışla, mümkün olduğunca (iç tutarlılık bağlamında) eleştirmeye çalıştığımız bu sosyolojinin, diğer bir eleştirisi olabilecek bir başka görüşü, Levi Strauss'dan aktaralım:

"Karşı çıktığım ve zararlı olduğunu düşündüğüm humanizm türü, (bir yandan) Yahudi-Hristiyan geleneğinden ve (öte yandan bize daha yakın) Rönesanstan kaynaklanan ve insani yaratılışın (Doğa'nın) efendisi'ne, mutlak efendisine dönüştüren türüdür. Yaşadığımız bütün trajedilerin (ilkin sömürgecilik, ardından Faşizm, sonra da Nazi imha kampları) bütün bunların, yüzyıllardır yaşadığımız Hümanizmaya karşıt ya da onunla çelişkili olduğunu değil, onun doğal bir uzantısı olduğunu düşünüyorum. Çünkü insanı, hem kendisi ile öteki canlı türleri arasında, kendi haklarının sınırını belirlemeye zorlayan hem de, ardından bu sınırı insan ırkı içinde kaydırıp 'tek insansal' doğru kabul ettiği belirli kategorileri ötekilerden ayırarak bu öteki 'insan' ve 'insan olmayan canlı' arasındaki ayrımla aynı doğrultudaki bir ayrımla değersizleştirmeye götüren tek ve aynı dürtüydü. İnsanlığı kendi yıkımına götüren gerçek 'asli günah' işte budur."[12]

12. A.g.e, s. 77.